

Барагура В.

Виховання в інтернаті

4421, 341

З М І С Т

I. Вступні завваги	3 ст.
II. Поняття, суть і мета виховання в інтернаті	8 ст.
III. Історичний розвиток виховання в інтрнаті	14 ст.
IV. Інтернат і родина	21 ст.
V. Інтернат і школа	26 ст.
VI. Виховні засоби в інтернаті	33 ст.
VII. Перегляд-важлиших ділянок виховання в інтернаті	53 ст.
VIII. З а к і н ч е н н я	61 ст.
Література предмету	61 ст.

Львівська державна
наукова бібліотека
196

I. ВСТУПНІ ЗАВВАГИ.

ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ В ІНТЕРНАТІ ПІД ЧЕРГОВОЮ ХВИЛИНУ І ПОВАЖАННЯ НА МАЙБУТНЄ.

Одна з найважливіших ділянок виховання - це, безперечно, виховання в інтернаті, бо тут знаходиться приміщення великий відсоток шкільної молоді. Інтернати беруть на себе журбу й відповідальність за матеріальну й духово-моральну сторінку виховання молоді в критичному часі її життя - в добі дозрівання, постачають школі вартісний учнівський матеріал й стараються прийти їй з допомогою в її важкій і відповідальній праці. Отже виконують неналежну посередню роль між школою й домом.

Але, поруч виховної ролі, інтернати виконують ще й важке суспільне завдання, бо оберігають молодь перед шкідливими впливами й постачають суспільності здорових, вартісних одиниць з виробленим характером. Суспільна вартість інтернатів полягає також у тому, що вони уможливають вчитися дітям з усіх суспільних шарів і середовищ, головною з яких, яке видає завжди найздоровіші, найкращі і найоригінальніші уми. Інтернати полегшують, а то й уможливають їм освіту завдяки низьким оплатам, стипендіям, вільним місцям тощо. Через те інтернати, як виховні заклади, є одним з найважливіших виховних чинників поруч школи й дому.

Тимчасом про виховання в інтернаті так у нас, як і за кордоном, поки що майже зовсім глухо, у педагогічній літературі майже нема праць, що ним займалися б. Великі педагогічні енциклопедії присвячують йому інколи окремі розділи, появляються теж час до часу окремі публікації, що відносяться до окремих інтернатів, або порушують вибрані питання в цій ділянці, однак бракує праці, яка всебічно охопила б і опрацьовала б це питання. Те, що існує тепер, не є навіть приблизно тим, що бути повинно, а про

інтернатську педагогіку годі навіть говорити.

Через брак таких опрацювань терпить інтернатське виховання подвійно. Поперше загальне знає дуже мало про інтернат та про його виховно-суспільну роль або має фальшиві інформації про його діяльність. Частина вважає вихованців інтернату за нещасні істоти, які ведуть нужденне, самотнє життя в проклятих мурах, частина думає, що в інтернаті виховуються найгірші одиниці, яким уже ніхто й ніщо не допоможе, частина знову звертає виключну увагу й підкреслює хибні інтернату, забуваючи про те, що й у сім'ї й у школі виховання зустрічає безліч перешкод. Вкінці, щойно докладна статистика кинула б світло на те, що діється з вихованцями інтернату в пізнішому житті. Такий стан речі треба пояснити незнанням справ, про які говориться, а причиною цього незнання є брак відповідної літератури предмету.

Брак педагогічної літератури в цій ділянці прикрив головне для молодих виховників: вони мусять доходити до всього щойно власним досвідом і переживаннями, мусять покладатись виключно на власні сили, здоровий розум і вроджений педагогічний такт. Але сама добра воля тут не вистачає, тому що бракує авторитетного мірила, яке ствердило б і впевнило б їх, чи шлях, яким ідуть, правильний, чи, може поганий і фальшивий. Є багато інтернатів, у яких виховання спирається на добрих, продуманих і випробованих підставах. У таких закладах виховні традиції переходять "з рода в род", видосконалюються завдяки щораз то новим досвідам. На жаль, ці традиції для загалу є тайною; знає їх лиш тісний гурток людей, що працюють у цьому закладі. Причиною цього є повна відокремленість поодиноких закладів, яких, до речі, є багато, але розкинені по цілому краю, являють собою щось наче острівці й не мають з собою зв'язку. Кожний заклад існує для себе.

Такий стан мусять прийняти. Окремі заклади мусять увійти

в собор в тісний контакт, поділилися своїм досвідом так, щоб можна було виробити собі погляд і кинути жмут світла на цілість життя й виховної праці в інтернаті, бо лиш така збірна співпраця може довести до якихось вислідів. Майбутнє інтернатів і добро молоді, що в них зростає, вимагає, щоб створити об'єднання інтернатів і організацію інтернатських виховників, скликувати з'їзди, які обговорювали б питання і опрацьовували б напрямні виховання в інтернаті, видавати журнал, присвячений виключно інтернатській педагогіці та оголошувати друком наукові праці, що обговорювали б справу теоретичного й практичного ведення виховання в інтернаті. Так само організується при УЦК фахова комісія для інтернатських справ, що має встановити деякі сталі принципи і напрямні щодо інтернатського виховання. Тоді становище керівників цих виховних закладів буде куди краще, тому що вони зможуть у своїй праці покликуватися на авторитет фахівців і таким чином, боронитися перед закидами "непедагогів".

За кордоном, головню в Німеччині, багато зроблено в цьому напрямі. Створено кілька організацій в інтернатських виховників, відбуто декілька з'їздів, присвячених справам інтернатського виховання. /Напр. великий з'їзд у Відні в 1938 р./ Про це слід би подумати й у нас, бо інтернат, бурса, притулки відігравали й відіграють у вихованні нашої молоді завжди велику роль.

При веденні виховної праці в інтернатах мусимо подбати про те, щоб вона проходила згідно з найновішими здобутками й методами педагогіки та щоб не лиш намагалася створити загально-людський ідеал повної людини, але також, щоб у рамках того ідеалу виховала й оформила тип української людини. Мусимо вийти з випадковости, дилетантизму й блукання різними шляхами та манівцями, мусимо вступити на шлях одноцілого, шляшового, продуманого провадження виховання в інтернаті, беручи на увагу наші умови й наші потреби. Це й поставила собі метов ви-

ховна Комісія при УЦК. Вона випрацьовує одноцілі, сперті на наукових основах, нових педагогічних напрямках і наших потребах вказівки щодо ведення виховної роботи в інтернатах. До цього потрібна тісна співпраця всіх виховників і керівників бурс, наших педагогічних кіл і громадського чинника, словом - усіх, кому лежить на серці ця справа і кому дороге виховання нашої молоді, а вслід за тим і майбутнє нашої нації. В цій праці мусять допомогти їй виховники бурс, присилаючи свої спостереження, завваги, ділячись своїм досвідом. У той спосіб спільним зусиллям можна буде пристосувати загальні виховні принципи, що їх висуває інтернатська педагогіка, до наших потреб та умов і створити нашу, українську систему інтернатського виховання, придбати потрібну наукову й практичну літературу та виховати кадри фахових інтернатських виховників. Треба буде теж повести відповідну освідомну акцію серед громадянства, яке часто ставиться до інтернатів /бурс/ з упередженням і недоцінює їх, або не хоче вбачати в них виховних закладів.

І тут стають перед нами такі завдання:

- 1/ провадження в інтернатах одноцілої виховної роботи згідно з найновішими вимогами педагогіки й нашими потребами так, щоб у висліді досягнути не лиш загальнолюдський ідеал повної людини, але також щоб у рямцях того ідеалу виховати й оформити тип української людини;
- 2/ на основі загальновиховних принципів, що їх висуває інтернатська педагогіка, пристосованих до наших умов і потреб, витворити нашу, українську систему інтернатського виховання;
- 3/ придбати відповідну наукову літературу, що влекшувала б працю виховникам;
- 4/ виховати кадри фахових інтернатських виховників;
- 5/ перебороти пересуд громадянства, - мовляв: інтернат не

виховує;

6/ подбати про відповідне матеріальне забезпечення інтернатів, бо
лиш у відповідних будинках, відповідно устаткованих, можна успішно
провадити виховну працю.

Праця тяжка й велика, розрахована на довгий час, праця, що
вимагає багато трудової й грошової сили. Але її треба виконати
і вже тепер треба за неї братися, не зважаючи на труднощі воєнно-
го часу.

Зокрема можна взятися за цю працю тепер, коли справа інтер-
натів у нас стала незвичайно актуальною й увійшла в стадію плано-
вої організації, керованої з одного осередка, чого в нас досі не
було. Цей факт дасть змогу поставити виховання в наших інтерна-
тах на високому рівні і зробити з них справді виховні заклади.

II. ПОНЯТТЯ, СУТЬ І МЕТА ВИХОВАННЯ В ІНТЕРНАТІ.

Якщо йде про виховання в інтернаті, то одні не визнають за ним жадної виховної вартости, інші уважають інтернат місцем, де учні одержують лише мешкання, харч і можуть вчитися. Загал недоцінює виховної вартости інтернату, уважаючи його, в порівнянні з родиною і школою, за щось другорядне. Лиш родину вважає ця група людей за установу справді виховну, лише школу за заклад, що справді дає освіту. На жаль, багато вини спадає на інтернати через те, що більша їх частина справді вдоволяється лише тим, що дає молоді мешкання й харч, дає змогу вчитися і дбає про найконечніші вимоги гігієни.

Правдивий інтернат мусить сягнути вище, мусить звернути в першій мірі увагу на виховання особовости з точки погляду пізнішого життя й покликання людини. Завданкям інтернату є в и х о в у в а т и і через те все, що діється в ньому, мусить мати виховну вартість. Він має дати молоді не лиш мешкання, харч і умови до науки, але також, заступаючи родинний дім, має їй дати виховання. Через те інтернат є виховним закладом, займає своє окреме місце й має важне значення поруч дому й школи. Інтернат бере на себе всі обов'язки дому на час побуту вихованця в закладі, отже насамперед мусить зайнятися його вихованням. У цій виховній праці полягає найвища мета, гідність і достоїнство інтернату і кожний виховник повинен мати за свій святий обов'язок в міру своїх сил здійснювати цей ідеал. Виховання повинно стати найважливішою ідеєю, що просякає ціле життя й цілу працю в інтернаті, що є напрямком для всіх починів і чинностей, зв'язаних з фізичним, духово-інтелектуальним та релігійно-моральним виробленням вихованців.

Хоч інтернат бере на себе обов'язки дому й у його імені займається вихованням молоді, проте він має свої окремі властивості. Не слід називати інтернатського виховання підмінкою виховання в родинному домі, тому що мета його праці, - дарма що в принципі вона не різниться від мети виховання в родині, - виходить поза рамки родинного виховання, а його виховний ідеал різниться від ідеалу виховання в родині. Інтернати - це не лиш допоміжні установи дому, вони мають також свої питомі завдання. Вони мають доповнити домашнє виховання та мають провадити його вшир і вглиб. Завдання виховання - підготувати до життя, навчити молоду людину панувати над життям, прищепити в її душі принципи, що присвічували б їй і стали б їй за провідника серед змінливих життєвих обставин. Виховання молодї людини вимагає, щоб звернути і сягнути до найчистіших джерел і до найглибших релігійно - моральних і інтелектуальних підстав. До цієї мети прямує родина, школа й інтернат, кожне в своєму обсягу й своїми шляхами. Звичайній родині не під силу виконати це завдання, тому поза ідеальною родиню цей ідеал осягнути може лиш інтернат, що поєднує в собі прагнення школи й дому. Виховання в інтернаті має на меті обхопити цілу особовість вихованця, навчити його боротися з власними шкідливими гонами, збудити в ньому вартісні почування до всього, що добре й здорове, і нахилити його поступати згідно з цими принципами й вартостями. Не йде тут про зовнішні форми, але про вартості, що виростають з нутра, сперті на сильних моральних підставах, про вартості, що випливають з характеру й переживань вихованця. Лиш тоді мають вони тривалу вартість, в інших випадках легко йдуть у забуття.

Властивість інтернату є те, що повстав він штучно, з konieczности, через те що не всі батьки мають змогу самі виховувати своїх дітей /матеріальні труднощі, непорозуміння в родині тощо/, як також тому, що школа чогото знаходиться поза місцем

осідку батьків.

Іншою характеристичною властивістю інтернату є те, що він гуртує більшу кількість молоді, між якою немає ніяких кровних зв'язків, як це є в родині. Навпаки, вихованці походять з різних родин, мають неоднакове виховання, залежно від суспільної верстви, особистих прикмет, замилювань і вартости батьків. Щойно інтернат і виховна праця має перетопити й замінити їх в одну виховну громаду, в одну спільну сім'ю. Це можна зробити, спираючи інтернатське виховання на вищих, загальніших принципах, на традиції, національних ідеалах, на релігії, моральних вартостях, окресленому світогляді. Така орієнтація надає вихованню в інтернаті внутрішню єдність і тривку структуру. Ці принципи проявляються в правильнику, статутах і приписах. Визначення таких окреслених принципів, що мають обов'язувати довгий час, це теж характеристична властивість інтернатського виховання. В домашньому вихованні такі принципи засвоюють собі діти, підпорядковуючись волі й прикладові батьків. В інтернатському вихованні ці принципи незалежні від виховника, стоять наперед ним. Через те інтернат — це не наче мале суспільство. Коли родина є природним організмом, то інтернат ним не є, хоча й мусить ним стати, але на трохи штучній дорозі.

Бажання й вигоди окремих одиниць мусять тут підпорядковуватися цілям і потребам **з а г а л у**. Кожний вихованець мусить слухати примусових принципів, ніхто не питає чи йому це подобається, чи ні, а коли навіть хтось не хоче, чи не може з цим погодитися, то мусить покинути заклад, бо сам себе тут погано почуває й має некорисний вплив на інших.

Щоб правильник, порядок дня й приписи мали виховний вплив, треба їх послідовно проводити в життя. Отже в інтернаті мусить

обов'язувати дисципліна, що спирається на авторитеті. І це теж одна з властивостей інтернатського виховання.

Поруч дисципліни виховними засобами в інтернаті є повчання, вплив, приклад, наслідування. Виховне значення має теж традиція й атмосфера інтернату.

Через те, що в інтернаті виховується більша кількість молодих людей, мусить витворитися між ними співжиття й співпраця. Кожна одиниця мусить зректися частини своїх вільностей, бажань і вигід у користь інших одиниць і мусить жертвувати свої сили для добра загалу. Завдяки цьому інтернат виховує с у с п і л ь н о.

Не менше звертаємо увагу в інтернаті також на індивідуальні вартості кожного вихованця і таким способом побіч суспільного виховання, ілекається теж і н д и в і д у а л ь н е. Інтернат мусить дбати також про виховання релігійне, державне, національне, естетичне, сексуальне, фізичне, про гігієну тіла, едорв'я, допомогу в науці, одним словом - мусить це бути всебічне виховання.

Властивість інтернатського життя є його відокремлення від довкілля, на що вказує вже й сама назва /інтернус - внутрішній, замкнений/. Це не значить, що інтернат зрікається життя; він лиш обмежує та усуває небажані й шкідливі впливи, зате відчиняє навістіх двері і нав'язує контакт з додаттими й виховно вартісними впливами.

Безперечно, виховання в інтернаті не свобідне від різних недоліків і небезпек, які мають своє джерело в тому, що вихованці живуть разом, що діють тут усякого роду шкідливі елементи, що легко витворветься психоза маси, що часто трапляються тут сексуальні зловживання, що діють ту деякі сили, які можуть легко збодити на манівці. При невмілому веденні праці можна теж легко попастя в пастку. Слід відгресити, що в доброму інтернаті,

в якому існує контакт між вихованцями і виховниками, переважають моменти позитивні, які паралізують негативні впливи. Від атмосфери закладу залежить, чи хибні і погані впливи можна буде унезгідливити, чи будуть вони діяти нехворно. Де панує гарна, сперта на традиції атмосфера, де проводиться дбайливо добір вихованців і виховників, де фахово застосовуємо відповідні виховні методи, де деструктивні впливи задалегідь елімінуємо, там легко можна свою мету досягнути. І коли якийсь інтернат не виконає як слід свого завдання, то це вина не інтернатського виховання як такого, а вина погано в даному випадку веденої виховної праці.

Коли б ми хотіли тепер ще раз коротко й ясно з'ясувати собі поняття, суть і мету виховання в інтернаті, то можна б це схопити у кілька пунктів:

1. Інтернат - це твір штучний. Повстав тому, що не кожна родина може сама виховувати дітей і не усі батьки живуть у місці осідку школи.
2. Інтернат - це виховна установа, яка має дати молоді не лише мешкання, харч і забезпечити їй спокійну працю, але також має її вміло і всебічно виховувати й освічувати. Для одних є він підмінкою родини, для інших установою, яка має виховання молоді поглибити, доповнити, направити й збагатити.
3. Інтернат, як виховна установа, є чимсь своєрідним - різним від родини й школи, хоч має з ними багато спільного і хоч співпрацює з ними.
4. Інтернат є замкненою виховною установою, виховує молодь окремо від довкілля. Виховують тут фахові сили з допомогою своєрідних виховних засобів і метод, які можна пристосовувати лиш на терені інтернату.
5. Виховання в інтернаті - це всебічне виховання, бо звертає увагу на всі можливі ділянки виховання, а метою цього ви-

ховання в розвиток повної особистості вихованців.

6. Виховання в інтернаті насуває різного роду труднощі, які, однак, можна успішно перемогти.

Отже виховання в інтернаті - це всебічне збірне виховання, що його дають чужі люди, поза родиною, з допомогою своєрідних засобів і методів.

III. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ВИХОВАННЯ В ІНТЕРНАТІ.

Окремішність і своєрідність виховання в інтернаті і ко-
нечність його співпраці з домом і школою - це справи звально
відомі. Але в історії інтернатського виховання бачимо три
напрямки: перший намагався зовсім відокремитися від впливів
родини, другий намагався наслідувати родинний дім, третій
старався зайняти посереднє місце: мав свої власні цілі, але
допускав теж вплив родини, спирався на ній і провадив своє
виховання більш усебічно, ширше, глибше й вище, ніж це може
зробити родина. Практично видержав пробу життя лише третій
напрямок, т.зв. т р а д и ц і й н а ф о р м а в и х о -
в а н н я в і н т е р н а т і, що признавала виховне
значення родинного дому й піддержувала з ним зв'язок та
співпрацювала з ним, але рівночасно мала свої власні цілі
і зберігала своє окремішність. Вона сперла своє виховання на
сильних релігійно-моральних підставах, що найшли свій вияв
у правильнику і приписах, які вона послідовно проводила
в життя, користуючися внутрішньою дисципліною і спираючись
на авторитет.

Традиційний спосіб інтернатського виховання розвинувся
імфозаєтно. Якщо йде про його обсяг, то охопив він цілу ді-
лянку позародинного виховання і того роду заклади, як закла-
ди для сліпих, глухонімих, недорозвинених тощо.

Коли ж іде про його часовий аспект, то перетривав по-
над тисячу кількасот літ. Він проявився у формі хлоп'ячих
інтернатів на Сході, інтернатів при єпископських і катедраль-
них школах, лицарських і військових інтернатів, пансіонів
для дівчат, інтернатів при-учительських семінаріях, при ду-

ховних семінарій, при загальноосвітніх і фахових школах та у формі таких виховних закладів, як притулки для сиріт, заклади для сліпих і глухонімих, заклади поправи і т.п.

І н т е р н а т с ь к е в и х о в а н н я в У к р а ї н і .

З хвилиною утворення державно-політичної організації на наших землях, зокрема з хвилиною, коли прийшло в Україну християнство і князівська держава включилася в орбіту європейської політики, а в Україну поплила широка культура, відчувалася велика потреба придбати відповідні кадри освічених людей для виконання державних урядів та до духовного стану. Їх можна було придбати шкільною наукою. Одночасно з повстанням шкіл починають творитися теж форми гурткового життя й виховання. Зразу воно йшло за східними зразками, згодом пішло за західно-європейськими.

Сліди спільного виховання й навчання подибуємо вже за Володимира Великого, а саме в Лаврентіївському списку літопису Нестора під 988 р. записано таке: "Послав нача поімати у нарочитих чади діти і даяти нача на учение книжное; матере же сих плакахуся по них" Так само про Ярослава Мудрого в Софійському літописі під 1080 р. читаємо, що кн. Ярослав зібрав в Новгороді від старостів і духовенства 300 дітей учити письма. Взагалі часто в літописах зустрічаємо згадки про насильне відбирання дітей у визначних осіб і духовенства та віддавання їх на навчання до священиків при школах владичих, монастирських та церковних. На основі висказу "матери плакахуся по них" є підстави думати, що ці перші школи були школами - бурсами, де спільно жили діти, яких відбирали батькам.

Після татарського лихоліття, що зруйнувало українське шкільництво, занепало інтернатське виховання, а потім, з прихо-

дом литовсько-польської держави, молодь виховується у чужих, переважно єзуїтських, інтернатах.

У XVI. і XVII.вв. багато нашої молоді вчиться в єзуїтських школах, які найбільше відповідали тодішнім вимогам шляхетської суспільности, бо в їх інтернатах виховували молодь з сальоновими манерами і з зовнішньою культурною оглядою. Але наслідки того виховання були такі, що наша молодь відчужувалася від своєї нації.

Щоб цьому запобігти й не залишатися позаду, українські патріоти взяли за реформу свого шкільництва, беручи зразки з заходу Європи. Перший взявся за це князь Костянтин Острозький, що в Острозі заснував школу і бурсу, де вчилися й виховувалися шляхетські і селянські діти. За освітню й виховну справу взялося теж міщанство. Перше зробило це львівське братство, а за ним і інші /Перемисьль, Рогатин, Замістя, Київ, Вінниця, Немирів, Кам'янець П., Крем'янець, Луцьк/. При всіх тих школах були бурси, де жили діти незаможних батьків і сироти. Таким способом уможливлено дітям найбільш вихованих верств вчитися. Бурси виховували у національній свідомості і зберігали дітей для власного народу. Велику славу здобула собі бурса Київо-Могилянської Академії, яка витворила своєрідну бурсацьку традицію.

З другої половини XVIII в. українська шляхта починає засновувати пансіони, що їх вели чужинці. Наприкінці XVIII. в. у Глухові був пансіон для хлопців і дівчат, що його вела французенка. У 1781 р. Гр. Полетика мав на думці заснувати пансіон. У Стародубі був пансіон Карповича, у Харкові - о. Василя Фотієва.

Інтернатський спосіб виховання був у Січовій школі при церкві св. Покрови. Діти мали свою управу, отамана й кухаря і мали окремі привілеї.

У другій-пол. XVIII в. українське шляхетство безуспішно домагався відкрити військових шкіл, кадетських корпусів, очевидно получених з інтернетами та виховних закладів для дівчат. Коли в 1818 ст. засновано Харківський університет, при ньому повстав інтернет, зокрема для тих студентів, що удержувалися на державний кошт.

При численних тодішніх середніх школах існують бурси, при чому на окрему згадку заслуговує колегія Павла Галагана в Києві /1870/, при якій існувала бурса, де жили учні, в яких більшість була звільнена від оплати за навчання і мала безкоштовне удержання й одяг.

335

В тому часі повстають теж інститути і пансіони, де вчилися діти шляхтиців, особливо дівчата. Вели їх чужинці. Ці виховні заклади мали приватний характер. Їх вплив на нашу молодь був від'ємний, бо тут викривлялися їх душі /"Льборацькі" Свидницького, "Хмари" Левицького/.

Бурси існували теж при духовних школах, семінаріях, духовній академії, професійних школах, учительських інститутах, семінаріях.

Збірне виховання велось теж у притулках, у закладах для сліпих, глухонімих тощо. Сильно розвинулося інтернатське життя у нас до війни, коли то в кожному місті, де існувала середня школа, почали повставати різні типи гуртожитків, бурси, інтернати, інститути, що були на удержанні окремих товариств, монастирів, батьківських гуртків і т.п.

Під теперішню пору у зв'язку зі значним поширенням загальноосвітнього і фахового шкільництва справа інтернатів для молоді стала незвичайно актуальною. Організація й опіку над бурсами взяв на себе Український Центральний Комітет так, що акція осн-ування й ведення бурс може тепер поступати пліново, чого досі не могло бути через брак сконцентрованої в одному осередку праці.

Державна державна наукова бібліотека
196

З цього короткого історичного перегляду бачимо ось що: якщо йде про інтернатське виховання в Україні, то тут не подибуємо ані спроб спільного державного виховання молоді в повному відірванні від родини, ані "ідеального" виховання, що наслідувало б сліпо родинні відносини, лише збірне виховання, сперте на випробуванях зразках т.зв. традиційного виховання в інтернаті. Ця традиційна форма інтернатського виховання лягла в основу виховання нашої молоді від найдавніших часів і перетривала аж досьогодні. На наших землях були знані майже всі роди традиційного інтернатського виховання, хоч може в трехи змінених формах, залежно від історично-політичної долі нашого народу та його соціальної структури. Так отже, у нас подибуємо інтернати при єпископських і катедральних школах, колегіях і бурсах при вищих школах і університетах, пансіони для дівчат, інтернати при професійних школах, зокрема учительських семінаріях, при духовних семінаріях, у притулках для сиріт і т.п. Цікавим зразком лицарського і пажеського інтернату у своєрідній формі була бурса при Січовій школі, що мала учнів вчити "Богу добре молитись, на коні реп'яхом сидіти, шаблев рубати і відбиватись, з рушниці гострозоро стріляти, списом добре колоти". Були теж у нас спроби заснувати кадетські школи з інтернатами, як про це свідчать заходи українського шляхетства у др. пол. XVIII в.

Інтернатське виховання в Україні, спираючись на принципах традиційного виховання в інтернаті, в основу своєї виховної праці покладало дисципліну, пошанування авторитету і звертало велику увагу на релігійно-моральне виховання, а метов його було виховати національно-свідомих, характерних членів нації. Інтернатське життя було унормоване спеціально складеними правильниками, які визначували поділ дня, призначували час на працю, молитву й відпочинок та встановляли загальний хід життя збірноти. Ці правильники зобов'язували як вихованців,

так і виховників. «береглися такі правильники бурси Київсько-Могиллянської Академії, бурси при Львівській братській школі, бурси при Харківському університеті. Ось зразок такого правильника для студентів Харківського університету з 1821 р.

/у винятках/: I.Всі студенти встать у шк.дні й у свята о год. 6-ій або й раніше, особливо влітку. Потім, одягнувшись та прочитавши з побожністю ранішні молитви, пристойно підготовляються до слухання викладів. При тих вправах треба зберегти глибоку тишу. VI.Після закінчення всіх викладів студентам зразкової поведінки та дуже добрих поступів інспектор дозволяє вліти прогулятися. VIII.Для зміцнення здоров'я студентів можна теж у вільний від занять час дозволити їм займатися пристойними гімнастичними грами. IX.У неділю й свята студенти повинні ходити до церкви... і стояти там побожно." Для вдержання порядку у бурсах були різні бурсацькі уряди. Напр.у львівській бурсі був уряд будильника, що будив товаришів, вікнохранителя, що витирав вікна і бурсацьке обладнання, смиреннодільця, що пильнував, щоб бурсацька братія не смітила і не виходила за фіртку, служителя больных, що дбав про хворих, калефактора, що топив у печі і т.п. У бурсах, головню у початках, панувала сувора дисципліна, яка базувалася на творех Ів.Золотоустого, що в праці "О воскресенні дітей" твердить, що зло закоїнюється в людині в наслідок лихого виховання.

Інтернатське виховання спиралося на твердих релігійно-моральних основах, бо зразу воно було виключно в руках духовенства. Так само й пізніше бурси й колегії були на удержанні братств чи віроісповідних груп, які дбали про утвердження своїх вихованців у батьківській вірі та збереження їх при своїй національності. Навіть вихованці Січової бурси були під опікою ченців, а в ній на першому місці ставилося релігійне виховання. Взагалі в бурсах велику увагу прикладали до молитви,

участи в Богослуженні і т.п. Так само, коли пізніше бурси набрали більш світського характеру, виховання спиралося на релігійно-моральних основах; напр. куратор Харк.шк. округи у записці до правильника бурсаків дав таку заввагу: "Тому що ні правдивий розвиток ума, ні виховання серця без релігії не мають і не можуть мати жодного тривкого ґрунту, бо "начало премудрости єсть страх Божий", студенти у поведінці й наукових своїх студіях повинні обов'язково за єдиний принцип визнавати побожність і старанно вправлятися у всякого рода християнській доброчесності".

Українські бурси, як у минулому, так і тепер, виконали і виконують першорядну виховну й суспільну роль. Вони випустили в світ багато вартісних одиниць, що відіграли передову роль у всіх ділянках нашого життя. Поміж вихованцями наших бурс находимо імена гетьманів, державних мужів, учених, письменників.

Бурси зберігали нашу молодь перед винародовленням, виховували її у прив'язанні до своєї релігії й національності. Вони давали змогу вчитися незнаючим дітям з нижчих суспільних верств, забезпечуючи їм безкоштовне або дешеве удержання. Цю гарну традицію й це важливе завдання мають продовжувати та виконати й теперішні наші виховні заклади, а саме дати змогу нашій незнаючій здібній молоді набути освіти та виробити їй характер і силу волі, щоб таким способом постачити нашому народові вартісних одиниць.

IV. ІНТЕРНАТ І РОДИНА.

Тому, що найкращою формою виховання є, як виходить з попередніх розділів, та форма, яка захоче свою окремність, але буде на виховних вартостях родини і співпрацює з нею, слід було б помірковувати, які відносини повинні панувати між домом і інтернатом та чому повинна полягати їхня співпраця.

Часто збірне виховання протиставлять родинному, а тимчасом збірне виховання не є протилежністю домашнього. Добре й дбайливе виховання в інтернаті має в основному такі самі цілі й завдання, що й родинне. Виховання в інтернаті не є теж підмінком родинного і не має даних, щоб ним бути, бо родини ніщо не може заступити; вузлів крові, любови батьків до дітей не можна нічим заступити, ані чужою родиною, ані виховниками, ані інтернатами, що наслідують родину.

Тому теорії повного вирвання дітей з родинного кола і їх спільного виховання державою залишилися тільки теоріями, бо є річчю неможливою порвати з домом усі вузли.

З другого боку виховання в інтернаті в кожну випадку є розлукою дітей з домом і відібранням родині виховних функцій. Насувається лише питання, чи ця розлука має йти аж так далеко, щоб цей зв'язок зовсім порвався? Чи виховання в інтернаті прямує до цілей чужих, суперечних з цілями родини?

З усіх сотворінь на світі людина найбільш залежна від батьків. Бо й де ж дитина може краще розвиватися, як не під оком нами? Всякого роду дитячі садки можуть її лиш частинно заступити, є лиш підмінком батьківської опіки. Дитина, яка від наймолодших літ виховується поза домом, є сиротою навіть тоді, коли її позадомашнє виховання зразкове.

Діти мають у собі не лиш фізичні, але й духові властивості батьків. Духова індивідуальність може відповідно розвинутись лише під оком і впливом батьків. В родині знаходить дитина для духового розвитку відповідні умови - батьківську любов. Коли заступимо таке виховання державним, тоді цілий ряд таких природних виховних чинників, як батьківська любов, традиція, оточення мусимо заступити чимсь штучним.

Батьки є також найбільшим авторитетом для дітей; кожний пізніший авторитет пригадує батьків. Коли дитина не має цього першого авторитету, тоді визнання іншого є формальністю. Дитина й родина - це цілий комплекс взаємин і залежностей, які так вросли в людську природу, що ніяк не можна їх викоринити. Тому, хоч виховання в інтернаті є вихованням поза родиню, воно не може зривати з нею зв'язків, ані теж протиставитися їй.

Так само не повелися зусилля індивідуально-родинного виховання в інтернатах. Це була реакція проти касарняної атмосфери інтернатів. Родину визнали за природний осередок виховання і намагалися заступити її штучно. Хотіли живосилом перенести родинні умови до інтернату. Старалися досягнути це, звертаючи увагу на індивідуальність дітей і заступаючи любов батьків приятнню між вихованцями й виховниками, врешті впроваджуючи коєдукацію. Індивідуальність дитини старалися розвинути таким способом, що не встановляли жадних приписів поза наукою, поживою, відпочинком. Заклад був неначе учнівською республікою. Авторитет виховника був чимсь підрядним; виховник був ніби приятелем. Старалися, щоб кожний виховник зібрав біля себе громадку дітей і заступив їм батьків. Це вело до поважної моральної небезпеки і могло прив'язати дітей до виховника так, що забули б про власних батьків.

Інтернат, не може сліпо наслідувати родини, ані тез зривати природних взаємин дітей з батьками, але мусить співпрацювати з родиною. Багато нагоди дають до цього ферії, підчас яких діти впливає на вихованців. Так само підчас шкільного року може й повинен інтернат бути в тісному зв'язку з домом і співпрацювати з ним, намагаючися здійснити цілі виховання і доповнюючи родинне виховання. Бо виховання в інтернаті - це вищий ступінь домашнього. Воно має підготувати молодь зайняти в майбутньому відповідні становища в суспільстві. Може це досягнути легше, ніж родина, головню в тому випадку, коли інтернат добутий з науковим закладом. Виховання в інтернаті є вищим ступнем домашнього, бо спирається на ясно й виразно сформульованих і встановлених моральних та релігійних принципах і світоглядних підставах, бо ставить вище тенденції суспільні від індивідуальних, бо впрямі спирає своє виховання на наукових підставах, на опануванні педагогічної теорії й практики, на довголітній традиції. Свою мету досягне інтернат тоді, коли буде будувати на позитивних підставах і вартостях родинного дому. Не є його завданням починати виховання наново. Родина виконала вже вартісну виховну працю і не можна перейти над нею до денного порядку. Коли родина погано виховала дітей, то не слід їх приймати до інтернату тому, що інтернат - це не заклад поправки. Хто приймає погано виховані діти, той бере на себе відповідальність перед батьками добре вихованих дітей.

Інтернат мусить звернути увагу на те, що в'яже дітей з родиною, а усунути все те, що відмежовує дітей від батьків. Сердечне відношення дітей до родини треба підтримувати всіма засобами. Тому виховник мусить мати такт, мусить висказуватися про батьків все з найбільшою пошаною. Так само не вільно допустити до того, щоб діти незаможних батьків, які знайшли в ін-

тернаті краді матеріяльні умови, відчувувалися від своїх бідних батьків. Цей респект виховників перед родиною піднесе її вартість в очах вихованців і дозволить виховникам тим краче використати ті вартості, які діти приносять з дому.

Співпраця родини з закладом може полягати в тому, що батьків познайомлюють з умовами життя інтернату, що інформуються в них про минуле дитини, що діляться з батьками своїми спостереженнями, що запрошують батьків і свояків на свята, імпрези, змагання в інтернатах тощо. Поруч особистого контакту можна нав'язати теж листування. З другого боку треба припильнувати, щоб діти підтримували контакт з домом, щоб відписували на листи, бо часто люблять про це забувати. Якщо якісь батьки не інтересуються дітьми, треба звернути їм увагу на погані наслідки такої їх поведінки.

Деколи батьки й свояки ставлять перешкоди в виховній праці. Тоді треба їх усвідомити і переконати про доцільність виховних засобів, яких уживають в інтернаті. Не вільно підпорядковувати себе родині, навпаки, треба вміти використати її вплив для співпраці над вихованням у напрямі, в якому йде інтернат. Як інтернат зі свого боку респектує авторитет батьків і не повинен його підкопувати, так батьки не повинні надто легко вірити в те, що діти їм оповідають і мусять дбати про престиж інтернату. Батькам слід пам'ятати, що молодь не дивиться на справи об'єктивно, бо має сильно розвинену фантазію, поменшує або перебільшує деякі факти, підпадає часто під психозу.

Коли родина має некорисний вплив на дитину, треба її відсепарувати від дому, головню коли батьки - п'яниці, коли не живуть у згоді тощо.

Коли між інтернатом і родиною повстане непорозуміння, то найкраче буде, як про це не знатимуть вихованці. Одначе,

якщо довідаються про це, то треба познайомити їх з правдивим станом справи.

Співпраця інтернату з домом дає багато можливостей, треба їх лише вміти підшукати й уміло використати та попровадити.

V. ІНТЕРНАТ І ШКОЛА.

Тому, що в інтернатах живе переважно шкільна молодь, мусять вони бути в близькому контакті зі школою. Обидві ці установи об'єднує спільний предмет їхніх впливів - м о л о д ь. Ані виховникові інтернату не може бути байдуже те, що діється в школі, ані учителеві - те, що відбувається в інтернаті. Бо хто раз постановив стати виховником молоді, мусять цікавитися усім, що має якийнебудь зв'язок з вихованням.

Цілі школи й інтернату спільні. Школа дає освіту та дбає про моральну сторінку учнів, інтернат виховує, але рівночасно піклується теж інтелектуальним розвитком молоді.

Ото ж обидві установи сходяться в своїх цілях, хоч одна звертає увагу скоріш на інтелектуальний розвиток, друга на виховання в точнішому й вузчому розумінні. З тої причини можна б так означити відношення інтернату до школи: і н т е р н а т м у с и т ь б у т и с а м о - с т і й н и й і м у с и т ь м а т и з а п е в н е - н и й р о з в и т о к н а с т і л ь к и, н а с к і л ь - к и ц ь о г о в и м а г а ю т ь й о г о с в о е - р і д н і в л а с т и в о с т і і о с к і л ь к и н е й д е в і н в с у п е р е ч д о б р у ш к о - л и, з д р у г о г о б о к у м у с и т ь м а т и т і с н и й з в ' я з о к з і ш к о л о ю, щ о б м о г т и с п і л ь н о з н е ю о с в і ч у в а т и й ф о р м у в а т и м о л о д ь.

Інтернат, як виховне заведення, подібно як і школа, є незаступною формою в нашій системі виховання й освіти.

Тому він мусть мати умови самостійного розвитку. Поруч того, одначе, він мусть тісно об'єднатися зі школою, між ними мусть зацанувати гармонія та співпраця. Було б ідеально, коли б замість зовнішнього поділу між школою і інтернатом, повстали такі відносини, які панувать у т.зв. заміненних закладах, в яких заклад виховний і навчальний становлять одну цілість.

Зразу інтернати були складовою частиною шкіл, творили з ними органічну цілість, а керівництво зосереджувалось в одних руках. Так було в монастирських та церковних школах, єзуїтських колегіях та лицарських школах. Подекуди такий стан існує й тепер. Це найкращі взаємини, бо вчителі таких закладів є рівночасно виховниками.

Зчасом поділ заіснував через розріст окремих закладів, через збільшення вимог у ділянці науковій і виховній, а також через невал паперової праці.

На місці одного організму повстали два самостійні, при чому скомплікованіший організм, яким є інтернат, мусть стосуватись до школи.

З цього виходять деякі труднощі. Через поділ обох родів закладів наступило якесь наче відчуження, щось ніби праця поруч себе замість співпраці, обопільне незнання відносин і брак взаємного зрозуміння.

Не зважаючи на те, співпраця мусть нав'язатися з огляду на добро молоді.

Заступаючи батьків, інтернат мусть цікавитися школою і її працею та звертати увагу, чи її потягнення не йдуть всупереч з працею інтернату.

Школа мусть теж цікавитись життям інтернату як цілості і життям кожного вихованця зокрема. Не може бути байдужа, коли йде про напрям виховання в інтернаті. Залишаючи на боці те, що деякі школи не могли б існувати, якби учнів не "заохочував"

інтернат, треба звернути увагу на те, що багато учнів не могло б взагалі вчитись, якби не мали змоги дешево, а то й безплатно приміститися в інтернаті. Гарний висказ "свобідний шлях здібним" має практичне значення дойно завдяки інтернатам, які його здійснюють. Сотні здібних одиниць з селянської і робітничої верстви можуть виховуватися в інтернатах і підсилити інтелігентську верству напливом свіжих, здорових сил.

Кожний учитель знає, що легше йому нав'язати працю з фаховим виховником, ніж з батьками, з якими тяжко комунікуватися, які не орієнтуються як слід у шкільних відносинах і в багатьох випадках утруднюють працю учителям. Школа має ту певність, що учні, приміщені в інтернатах, мають фахову опіку, і переконана, що її навчальні зусилля інтернат доповнить завдяки упорядкованому поділові дня, наглядові над працею молоді, допомозі в науці тощо.

Очевидно, співпраця школи з інтернатом тепер ще далеко не задовільна. Багато вчителів не знає взагалі інтернатського життя, бо лиш малий їх відсоток працював в інтернаті як виховники. Ті, що колись жили в інтернаті, бачать це життя очима і споминами з молодости. Одначе загал взагалі не знає цього життя. Тому добре було б, якби кожний учитель бодай кілька місяців прожив серед інтернатської молоді. Це мало б дуже спасенні наслідки: учитель пройшов би теоретично й пізнав би практично виховання в інтернаті, а інтернат найшов би легше людей, що зайнялися б вихованням молоді.

Співпраця школи з інтернатом полягала б на співпраці в ділянці інтелектуальній, моральній і збереженні однородного способу ведення життя. Іде про те, щоб розклад занять і праці в обох закладах був так обдуманий, щоб не перешкоджали собі обопільно.

Якщо йде про інтелектуальну співпрацю, то роля інтернату в тій ділянці дуже говажна. Розуміється, інтернат в ніякому випадку не може перешкоджати шкільній праці, не може дозволити на те, щоб учні оправдувалися в школі, що вони не підготовлені, бо мали якесь заняття в інтернаті. Якщо навіть так оправдуються, то треба справу перевірити, а тоді виявиться, що в більшості випадків це оправдання неправдиве, бо напр. доповідь наглядча тривала кілька хвилин, а якесь заняття відбувалося поза годинами, призначеними на науку. Насправді лиш винятково можуть бути перешкоди, які не дозволять якслід підготуватися до школи, але про це інтернат мусить своєчасно повідомити школу.

Найважливішим завданням інтернату, якщо йде про співпрацю зі школою, є нагляд над домашньою працею учня. Обовязком наглядчів і виховників є переглядати письмові завдання молоді, звертати увагу на дбайливість, точність і чистоту вправ та переконуватися, чи молодь підготувалася усно. Але треба поступати тут дуже обережно, бо є річчю шкідливою й небажаном, щоб вихованцям занадто "полегшувати" працю, напр. виробляти їм задачі. Коли виховник постійно й докладно переглядає вправи учнів, тоді вони перестають уважати в школі й докладати власних зусиль, мовляв, він усе за них зробить. Якщо виховник переконається, що вихованець не виконав своєї праці, або виконав її недбало, мусить заставити його виконати те саме вдруге. Може дати йому вказівки й допомогти, але щойно тоді, коли переконається, що учень справді сам собі не може дати ради.

Дуже важна річ - звертати увагу на методу праці учня: молодші учні не вміють інколи вчитися. Вивчають наприклад географію напам'ять, пишуть наперед граматичні завдання, а щойно потім познайомлюються з граматичними правилами, вчать

дрібничок, замість опанувати насамперед основні речі.

В багатьох інтернатах старші товариші допомагають молодшим в науці. Тут так само треба поступати обережно, щоб ця допомога не була зavelика. Деякі батьки радо беруть своїм дітям "поміч" в науці. Доки є оправдена надія, що учень сам зуміє дати собі раду або доповнити браки, доти не треба йому допомогти, бо через те відучиться від самостійної праці. Легкодушні учні переставлять у таких випадках працювати, бо вірять, що зробить за них усе інструктор. Однак бувають випадки, що така допомога необхідна /довша відсутність у школі, малі здібності, анемія, попередня приватна наука/. При виборі інструктора треба бути дуже обережним, бо учні вищих клас, що звичайно вчать молодших, мають зазвичай добру волю, але брак їм досвіду і їхня "допомога" може принести більше шкоди, ніж користі. Такі інструктори замучують учнів повторюванням та перепитанням, кажуть писати їм надпрограми завдання і перетяжують їх працю. Інструктор не сміє збивати самостійності учня, не повинен за нього працювати - він має давати йому вказівки й переробляти з ним задані теми й задачі. Інструктори мусять бути в контакті з учителями, щоб їх підхід до питань спадався з підходом учителів, бо інакше учень дезорієнтується. Інтернатський виховник мусять через те перевірявати працю інструктора. У кожному виховному закладі мусять бути підручна бібліотека, словники, мапи, наукові твори, лектура і т.д., щоб учень міг на місці мати посібники й допомогу в науці.

Якщо йде про співпрацю над моральним вихованням, то інтернат мусять передусім зберігати авторитет батьків і не підкопувати його. В ділянці морального виховання з виховниками мусять тісно співпрацювати духовник./Постійна опіка, управління справи Богослужень, сповіди./ Якщо

Йде про інших учителів і виховників, то вони не мусять виголошувати довгих викладів на релігійні чи моральні теми. Вистане інколи одне слово світської людини, кинуте мимохіть і випадково - воно западе глибоко в серце молоді і не залишиться без впливу. Одначе найкраще впливає приклад.

Школа й інтернат повинні плекати в молоді правдомовність. Це дуже важке завдання, але дуже важливе. Т.зв. шкільну брехню, обдурювання товаришів і вчителів тощо загально уважають за щось конечне, а деякі учні навіть чваняться тим і в очах товаришів ставть героями. Ці хибі слід лікувати. Найкраще впливає тут приклад і через те вчителі й виховники мусять бути самі правдомовні, щирі, без облуди. Як школа мусять дати молоді солідні наукові підстави, так інтернат не сміє вироблювати лиш зовнішні признаки моральности, але мусять дбати про справжнє моральне здоров'я молоді. Це основна вимога виховання в інтернаті. "Зовнішня маска мусять відповідати внутрішньому обличчю".

Співпраця інтернату й школи не може забувати теж про сексуальну ділянку. Всяким статевим зловживанням можна зяпобігти відповідними заняттями, фізичною працею, відповідними розмовами, співпрацею з лікарем.

Якщо йде про розклад зайнять і хід життя, то голос повинне тут мати перша школа. Але вона мусять розуміти, що інтернат - це дуже складний організм і з його потребами треба числитися. Напр. пополудневі заняття в школі доводять до того, що частина учнів виходить в тій, частина в іншій годині, вертається так само в різній порі. Ще гірше, коли в інтернаті живе молодь, що вчиться в кількох різних школах. Тоді закрадається в інтернатське життя нелад і безпорядок.

Організм інтернату більш вразливий ніж школа або дім. Коли, напр., якась кляса має науку вранці від 7 - 8 год., то через те хід життя школи в нічому не змінюється. В родині також нема через те більших труднощів. Інакше в інтернаті. Кляса,

що має напр. науку до 6-ої, потребує бодай чверть години, щоб вернутися до інтернету, розібратися, увійти на залю. Через те заколючується спокій тих, що вже вчаться. Ті, що прийшли пізніше, мають до диспозиції вже лиш частину часу, призначеного на науку, і не мають змоги надробити втрати. Коли їм дамо ввечері час на науку, тоді повстає заколот у спальнях. Або інший випадок: учні вертаються в прогулянки в 8-ій, а вечеря була в 7-ій. В хаті це не спричиняє труднощів. В інтернаті молодь, що вернулася пізніше, вимагає спеціальної епіки і нагляду, бо по прогулянці має веселий настрій. Крім цього закрадається нелад у заняття служби, яка теж має час відповідно розкладений. Через те, коли не можна обминути-попудневих занять чи взагалі інших вимог школи, то треба все ж обмежити їх до кінцевих випадків марши на уразі добро інтернату.

VI. ВИХОВНІ ЗАСОБИ В ІНТЕРНАТІ.

1. П р а в и л ь н и к.

А. Суть правильника та його ділянки.

Інтернат розпоряджає у своїй виховній праці своєрідними виховними засобами. Одним з найважливіших поміж ними є п р а в и л ь н и к.

Там, де живе і співпрацює більша кількість людей, мусить бути порядок, різnorodні обовязки, завдання, права кожний мусить знати. Так мусить бути в кожній збірноті, а тим самим і в інтернаті. П л я н о в е с х о п л е н н я і з я с у в а н н я п р а в и л т а п р и п и с і в, щ о в і д н о с я т ь с я д о в н у т р і ш н ь о г о с п о с о б у ж и т т я в в и х о в н о м у з а к л а д і, н а з и в а е т ь с я п р а в и л ь н и к о м. Він визначає докладно й ясно мету й хід життя в інтернаті, обовязки виховників і вихованців, їх права і є к о н е ч н и м з а с о б о м л а д у, п о р я д к у і с п о к о р в з a k л a d i. Правильник складається з трьох основних частин і перша містить у собі загальний статут закладу, що обіймає найважливіші принципи, які відносяться до цілей і обладнання закладу, приймання вихованців, обовязків батьків тощо. У д р у г і й частині є подрібний правильник і порядок дня для вихованців. Він нормує їх взаємовідношення і ввесь і н у т р і ш н і й х і д з a k l a d y. Частина третя - це вказівки для виховників. Ці три частини правильника допомагають добре zorganizувати заклад.

Правильник кожної збірноти різний і залежний від її цілей, до яких вона прямує. Для прибуткових підприємств вистачить чисто зовнішній правильник. Інакше справа мається у виховних з a k l a d a x. Тут таксамо потрібні приписи, що нормували б зовнішнє жит-

тя закладу, але це лиш одна сторінка правильника. Друга, важніша сторінка - то ділянка виховання, яка мусить теж увійти до правильника. Виховна ідея мусить надати вихованню в інтернаті правдивий зміст і просякнути зовнішнє життя кожного його жителя.

Тому правильник мусить бути виготовлений п л я н о в о. Усі розпорядження й чинності мусять служити основним цілям. У закладах, де обов'язує такий правильник, виховна праця дає завжди бажані наслідки.

Правильник повинен бути с п и с а н и й і д о с т у п н и й в и х о в а н ц я м. Усні розпорядження нетривалі; вони підлягають частим змінам через те, що змінюються особи, погляди й відносини. Правильник мусить бути постійний, а досягнути це можна, описуючи його. Тоді кожен може легко з ним познайомитися. Письмовий правильник, в якому зібрані основні пункти життя закладу, є знаменитим провідником, що вводить у це життя. Коли такого провідника не має, тоді деякі одиниці довший час не можуть звикнути до нового життя, а деякі взагалі неспроможні усвідомити собі цілей виховання в інтернаті. Більші заклади повинні мати друквані правильники для кожного вихованця і виховника.

Правильник мусить бути с к л а д е н и й з г і д н о з п о т р е б а м и в и х о в а н ц і в і п о в и н е н з в е р т а т и с я б е з п о с е р е д н ь о д о н и х. Хоча правильник складений під кутом потреб вихованців, проте він обов'язує теж виховників і інші особи, що співпрацюють в інтернаті.

Правильник мусить я с н о о к р е с л я в а т и: т е й т е т р е б а р о б и т и, т о г о й т о г о н е р о б и т и. Тому мусить бути точний і не мо-

же залишати жадних сумнівів; мусить бути скоріш позитивний і давати вказівки, що робити, а не - негативний. Приписів не може бути забагато. Виховання - це річ дрібничкова і інколи вимагає, щоб звертати увагу на подробиці, але їх треба помістити в коментарі до правильника. Коли правильник не складений як-слід, тоді виховники матимуть багато поважних труднощів. Найгірше там, де взагалі немає правильника.

Слід звертати увагу на те, щоб правильник не мав правничої або, ще гірше, "касарняної" форми і брав на увагу лиш накази, заборони і карі. У приписах виховних закладів мусить обов'язувати теж педагогічна форма. Це мусить бути така форма, що дала б вихованцям змогу пізнати духа закладу, що уможливила б їм глибше зрозуміти генезу приписів і нахилила б їх волю до внутрішнього послуху для нього. Приписи, схоплені в форму повчань, заохоти, життєвих законів тощо впливають виховно. Так само особа виховника завдяки цьому виступить в іншому світлі через те, що вихованець не буде вважати його за людину, яка лиш накидає йому свою волю, а, на випадок невиконання її, погрожує карою. Він є скоріш провідником молоді, що бажає їй добра і веде її до вищих цілей.

Кожний заклад мусить вкінці опрацювати й створити свій своєрідний правильник. Не можна накидати одного правильника всім інтернатам. Кожний з них має своєрідні умови буття, до яких треба його пристосувати.

З правильником в'яжуться санкції: він мусить мати авторитет. Авторитет надають йому товариства або суспільні групи, які його складають і які є відповідальні за хід життя в інтернаті. Правильник слід прочитати вчисто на початку року, бо тоді сильніше діє. Відчитує його керівник в оточенні виховників. Крім офіційного прочитання правильника,

треба час до часу прочитати й обговорити якийсь його розділ, залежно від потреби.

Вихованці мусять зрозуміти "духа" правильника, бо саме зовнішнє знання правильника не вистачає, щойно тоді вихованці будуть пристосовуватися до приписів не лиш з konieczности, але і з власної волі, будуть відчувати внутрішню потребу поступати згідно з його приписами. Завдяки цьому дисципліна молоді перетвориться з зовнішньої у внутрішню, а вся її поведінка набере духової вартости і буде формувати її характер. Інтернат - це школа характеру й волі; вихованці мусять прямувати до того, щоб самі свою волю й серця формували...

Правильник у закладі вчить шанувати закон. Якщо його точно не здійснюють, він є лиш на папері, має лиш паперову вартість, залишається мертвою літерою. Послідовне додержування його - це життєве питання закладу, що має незвичайно важне значення для виховання.

Найважливіші ділянки, що їх повинен брати на увагу правильник, це:

- 1/ порядок дня;
- 2/ обов'язки у відношенні до наставників і товаришів;
- 3/ відношення до майна і власности інтернату.

Б. Порядок дня.

Найсутнішою частиною правильника, яка відіграє найважливішу роль в житті закладу, є розподіл /п о р я д о к / дня. День виховання складається з трьох частин: праці, молитви й відпочинку. Дуже важливо, щоб виховний заклад

мав точно визначений час на науку, працю, їдження, відпочинок, спання, забаву. При великій кількості вихованців не можна дозволити кожному, щоб укладав собі день за своїми власними планами й примхами. Вихованці мусять бути точні; неточність дошкульно відіб'ється на них і вони самі шляхом досвіду навчатися додержуватись того розподілу дня, який їх обов'язує. Виховне значення розподілу дня незвичайно велике: вихованець при звичається опановувати самоволь й примхи, не проводить бездумно дня, виробляє в собі обов'язковість, вмів використати кожен хвилину без огляду на те, чи це буде праця, чи забава. При звичаєння до порядку дня дає багато нагоди до самоопанування, до малих і великих перемог над лінощами, замилювання до вигоди, егоїзмом, балакучістю тощо. Найкращі виховні висліди можна досягнути тоді, коли виховник зуміє освідомити вихованців щодо кінечности зберігати лад і порядок в інтересі загалу і з'ясувати їм роль цього чинника для вироблення власного характеру. Іде про те, щоб замилювання до порядку не було накинене зовні, але щоб впливало з внутрішньої волі, щоб послух спирався на зрозумінні його необхідности.

Ось картина дня вихованця. Вранці виховник, що встав раніше, ніж молодь, вже одягнений - будить її. До спальні повинен увійти веселий, свіжий, з гумором, вистерігаючися жорстокого, владного тону, бо від першого моменту його зустрічі з молоддю залежить інколи ціла днина. Вставши молодь застелює ліжка, вмивається, одягається. При тому повинен бути присутній виховник і, коли заїде потреба, давати їй вказівки й поради. Тоді все відбувається справно, в порядку, і не треба нічого виконувати вдруге. Окрему увагу треба звернути на тих, що нездужають на мочовий міхур та припинювати, щоб змінити мокру постіль і віддати її до прання.

Потім відбувається спільна молитва і снідання. І вони мають теж велике виховне значення через те, що підчас них виробляється дух спільноти і товариські форми. Час, призначений на їдження, повинен пройти спокійно, приємно. Тому не треба перед, підчас, ані теж безпосередньо після нього полагоджувати прикрі і неприємні справи. На їдження призначаємо стільки часу, щоб молодь не спішилася. Слід звернути увагу, щоб вихованці були дбайливо одягнені, щоб умили руки перед їдженням, щоб стіл був чисто застелений. Перед і після їдження повинна відбутися коротка молитва. Виховник повинен їсти разом з вихованцями, бо приклад має велике значення. Якщо їсть окремо, то підчас їдження молоді повинен бути присутній, і то не як пасивний глядач, але як привітний господар. Його обов'язок - навчити вихованців їсти вилками й ножем, дбати про відповідну поставу тіла, про відповідну поведінку при столі, про розмову й гарний настрій. Після їдження мусить припильнувати порядку при вставанні від стола і дбати про те, щоб корисно зужити відпадки з обіду.

Вихованцям треба давати здоровий і достатній харч, ніколи не допускати, щоб хтось не одержав свої пайки, ніколи теж не карати таким способом.

Батьки, що віддають дітей до інтернату, мають бажання, щоб вони добре вчилися. Через те час, призначений на науку й працю, є найважливішою частиною в розподілі занять виховання. На науку треба завжди визначити відповідну кількість часу, так, щоб навіть найслабші учні мали час добре підготуватися до лекції. Наука повинна відбуватися в спеціальних залах, призначених виключно на ту ціль. Підчас науки мусить на залі панувати безоглядна тиша. Спокій і ти-

шу забезпечить відповідний нагляд. Засобом до мети є не крик і пильнування, але перепитування вихованців і перевірка їх письмових робіт. Що якийсь час треба науку перервати, дозволяючи на короткий відпочинок, тому що діти, головню молодші, швидко томляться умовою працею і ніяк не могли б спокійно довгий час безперервно працювати. Такі відпочинки потрібні теж зі здоровних оглядів. На перепитування лекцій треба точно визначити час у рамках загального часу, призначеного на науку. Учні, що мусять вчитися голосно, не можуть сидіти в спільній залі, щоб не перешкоджати і не розпоршувати уваги товаришів. Важною річчю є вигідне обладнання й відповідне освітлення залі на науку. Не слід визначувати часу на науку безпосередньо після їдження, ані теж переносити її на вечірні години, бо тоді молодь утомлена і не може успішно працювати.

У розподілі дня кожного виховного закладу важне місце займає т.зв. в і л ь н и й ч а с. Це такий час, який належить виключно до вихованців і вони можуть розпоряджатись ним, як їм завгодно. Найкраще давати вільний час після обіду. В тому часі не слід затруувати радість молоді приписами поведінки. Вихованці мусять мати переконання, що самі особисто або збірно можуть рішати про те, що їм робити. Одначе виховник мусять пам'ятати, що цей факт не звільнює його зовсім від обов'язку доглядати вихованців і відповідати за них. Він мусять знати, що з ними діється. Вільний час має теж виховне значення через те, що вихованець не лиш виладовує тоді свою енергію, але теж вчиться співпрацювати, підпорядковуватися, опановувати самого себе, слухати. Тому й педагогіка вільного часу - річ надзвичайно важна.

Найкраще, якщо молодь проводить вільний час на свіжому повітрі, гірше, коли надворі непогода. Тоді свобода рухів обме-

жена, молодь нудьгує і схильна до суперечок та сварки. Через те треба їй дати якнайбільше нагоди відповідно вузити вільні хвилини, щоб не відчувала пустки й нудьги.

Звичайно вільний час виповняє забава, що викликає радість, веселість і сміх. Радість для молоді така необхідна, як сонце для рослини. Тому у вихованні не вільно про неї забувати. Якщо в інтернаті брак радості, то це знак, що там не все як слід наладнане. Дисципліна і порядок в інтернаті не можуть забивати молодечої радості. Інтернат не має метю виховувати "святців" і хто думає, що в інтернатських мурах панує смуток і нудьга, той помиляється. Молодь не потребує аж якоїсь спеціальної нагоди до радості, як старші. Вона радіє чимнебудь і вдоволена в чогонебудь, лиш не треба їй перешкоджати. Город або подвір'я інтернату підчас вільних хвилин лунає веселістю. Тут скачуть, там бігають, там знову грають м'яча, тут іде розмова, а над усім панує веселий сміх, поки голос дзвінка не покладе край усьому. Крім забави на грищі, в інтернаті можливі й інші, шляхетніші розваги, напр. музика, спів, товариські гри й забави. В інтернаті слід забороняти лиш невідповідні забави, гавардові гри, гри в гроші або такі, що не мають жадної виховної вартости.

Будень виповнений майже зовсім працею, перериваною коначним відпочинком, зате зовсім інакше виглядає розподіл дня в неділю або свята. В основному святкові дні повинні бути вільні від праці й занять. Одначе виховник обов'язаний про них подумати і дати молоді змогу якнайприємніше їх провести. Можна дозволити вихованцям довше спати, але не задовго, бо вони звикли вставати в означеній годині. Не слід вимагати, щоб молодь надто поспішала при вмиванні й едяганні, треба залишити час на

зміну білизни, постелі, докладне вмиття. Можна теж відповідно до цього пересунути час снідання та іншого їдженя. Стіл треба накрити чистою скатертю, поставити квіти, дати краший харч. Крім щоденних молитов, молодь мусить узяти участь в Богослуженні. Вихованці мусять відчутти, що неділя - це щось незвичайне, що це день, коли людська думка повинна звернутися до чогось вищого. Увесь такий день повинен бути просякнутий святковим настроєм. Добре теж звернути увагу на те, щоб молодь у той день одягнулася по святковому.

Але день довгий і навіть найбагатший репертуар може вичерпатися. Якщо надворі погода, то найкраще провести з молоддю час на вільному повітрі, на прогулянці в лісі, в полі, на річці, змаганнях тощо. Але й такі прогулянки мусять мати свою мету і свій план.

Підчас непогоди найкраще влаштовувати товариські забави, що вимагають активності й дають поле до веселости й розваг. Кожний виховник мусить знати такі забави. З інших розваг заслуговує на увагу музика, спів, шахи, вистави тощо.

Трапляються теж у житті інтернату інші свята і врочистості, напр. початок або кінець року, ввілей, іменини наставника і т.п. Кожне таке свято проходить інакше, а це впливає додатно на тіло й душу, викликає відпруження. Але не лиш саме свято впливає додатно: так само впливають теж підготування до свята та доживання хвилини, коли воно прийде, а також спомини, якщо воно вже проминуло. Ще довго нероз про нього говорять.

Вечір має бути спокійним закінченням праці, науки, занять і розваг. Вихованці змучені й бажать відпочити. Дехто хоче решту часу використати для себе, зайнятися лектурою, шахами, співом, музикою тощо. Підчас зимових вечорів можна влаштувати цікаву розмову.

Вкінці приходить хвилинка нічного відпочинку. Перед тим виховник мусить допильнувати, щоб молодь полагодила фізіологічні потреби, звернути увагу на відхідники тощо. Після спільної молитви і лягання мусить втихнути розмови, сміхи, крики. Тиша потрібна, щоб швидко заснути. Одяг складають вихованці так, щоб могли його легко знайти на випадок потреби або вранці. Виховник повинен залишитися на довший час у спальні або недалеко від неї, але не порушувати спокою. Хоч діти сплять, праця виховника ще не покінчена. Він мусить доглядати тих, що хворі і потребують допомоги. Управильнення сну - це річ незвичайно важна і в інтернаті слід на неї звернути пильну увагу, головню, якщо йде про правильність і відповідну кількість годин, призначених на сон. /Для дітей 10 - 14 год., від 15 років 8 1/2 год./.

В/ Виховання і виховник.

Крім розподілу дня, важною ділянкою, яку мусить взяти на увагу виховник, є питання прав і обов'язків вихованців, їх відношення до зверхників і товаришів.

Вихованці походять з найрізномродніших суспільних верств, мають різне виховання, різняться поміж собою характером, темпераментом, вдачею, здібностями, замілюваннями, нахилами, фізичними властивостями, зовсім чужі і між собою, і в відношенні до виховників. Це вводить у життя інтернату різномродність і змінливість; треба звертати увагу й спостерігати кожного зокрема, старатися його пізнати. Треба мати неабиякі організаційні здібності й педагогічний такт, щоб усе добре укласти, згармонізувати й використати

в додатному для виховання напрямі. Вихованці мусять навчитися розумітися взаємно, допомагати собі, співпрацювати, резигнувати з власних вигід і приємностей у користь інших. У праці й заходах виховника допоможе йому правильник і приписи, які точно окресляють взаємовідносини вихованців і еднають молодь у "суспільність", в одну сім'ю. Виховником може бути людина здорова, витривала, з опанованими нервами, яка має покликання до такої праці. Інтернатський виховник, крім прикмет характеру, мусять теж бути фахівцем у своєму ділі. Покищо ця справа не стоїть найкраще через те, що інтернатські виховники здебільшого - самоуки. Щоб бути добрим виховником, треба мати теж відповідну практику в інтернаті. Необхідною річчю, крім знання педагогіки і психіки молоді, є теж знання ігор і забав, музики, літератури для молоді, ремесла, городництва, гігієни і т.п.

Виховник в інтернаті мусять спеціально опікуватися новими вихованцями; малі вихованці, вирвані з лона сім'ї, з трудом привикають до змінених умов життя й довкілля. Усе й усі для них чужі. Ще трудніше привикають до них старші, що вже звикли до життя в мурах закладу. Нові вихованці тяжко відчують обмеження свободи й упорядчене життя. Легше звикають до нових умов діти, що не мають родинного дому, трудніше - відірвані від сім'ї. Через те виховник мусять співчувати дітям і намагатися зрозуміти їх. Вихованців, що ново вступають до інтернату, треба оборонити перед дожукльванням товаришів і підібрати їм таких співжитців, що влегшили б їм зжитися з новим довкіллям. Є такі одиниці, які бояться інтернату наче вогню, бо так розмальовує його публична опінія. Новик привикає до інтернату тим легше, чим більше довіряє до виховника. Через те перше враження найважливіше. Тому й поведінка виховника у відношенні до вихованця мусять бути від першого кроку тактовна, ввічлива, щира, а не сувора й непривітна. Виховник мусять пізна

ти життя вихованця, щоб могли його пізніше виховувати, мусить йому все пояснити й таким способом увести в нове життя. Треба показати йому будинок, обладнання будинку, розклад кімнат тощо. Це зацікавить його, займе його думки, відкине журбу й розвіє сумніви. Треба дати йому час і змогу пізнати спосіб і хід життя, порядок і духа закладу. Життя швидко втягне його у свій струм. Спосіб і темп, з яким новик увійде і зживеться з довкіллям, дасть образ його вдачі і характеру. Окремо треба зацікавитися тими, що тужать за родинним домом.

Виховник мусить дбати про здоров'я вихованців. Якщо, хто поскаржиться йому, що його щось болить, мусить допомогти йому. Вихованця, приміщеного в лікарні, треба відвідати, запитати про його здоров'я, занести йому поздоровлення від товаришів, поінформувати про стан його здоров'я інших. Коли хворий повернеться, слід привітно його прийняти й зацікавитися ним, поки не поверне до здоров'я зовсім. У кожному виховному закладі живуть теж вихованці слабого здоров'я або каліки. Каліцтво завжди потягає за собою від'ємні психічні наслідки: почуття меншевартності, непевність, брак енергії тощо. Виховник мусить запобігти всьому, що могло б погіршити психічний стан вихованця, напр. жартам, допкуліванням, і намагатися повернути вихованцеві віру в себе. Не слід засоромлювати перед товаришами тих дітей, що нездужають на мочовий міхур, бо це зменшує їх внутрішню відпорність, необхідну, щоб поконати цю недомогу. Такі діти повинні мати окрему спальню. Якщо вихованець перебуває поза мурами інтернату, не треба зривати з ним контакту. Жадна відомість від нього не повинна залишитися без відповіді. Відписувати повинні товариші; виховник додає кілька

слів від себе або бодай підписується.

Якщо вихованець залишає заклад, треба попрощати його щиро. Це рішає про спомин. Якщо він бажає далі мати зв'язок з інтернатом, треба це йому влегшити. Таким способом виховник матиме надалі вплив на вихованця. Добре, якщо виховника відвідують його колишні вихованці, якщо він знає про їх дальшу долю, бо в такий спосіб має змогу переконатися про висліди своєї виховної праці і зібрати досвід на майбутнє.

Новий виховник має в закладі тяжке завдання, головню тоді, коли його попередник був зразковий. Вихованці порівнюють їх обох і швидко знаходять різниці. Новий виховник мусить поінформуватися про спосіб поведінки попередника і залишити все по-старому. Повинен бути, з одного боку, обережний, але з другого - повинен довір'яти молоді. Слід йому швидко зорієнтуватися в ситуації. Не треба бути занадто м'яким і солодким, бо це вихованці можуть зрозуміти як слабкість. Приязнь і спокійна, але рішуча поведінка найкращі. Шумні промови про приязнь тощо не потрібні, бо скоро покажеться, що виховник муситиме інакше поступати, ніж це заповів. Тому краще відразу показати більше енергії, а навіть суворість, а пізніше стати лагіднішим, бо це приємно розчаровує вихованців і вони прив'язуються швидше до нього.

Г/ Відношення до власности інтернату.

Спеціальні приписи повинні обговорювати відношення вихованців до майна закладу, до власних речей та до речей співмешканців. Кожний заклад має свої власні будинки, приміщення, як спальні, їдальні, учбові кімнати, кухню, лазнички, руханкову залю, відхідники, обладнання. Це спільне добро, що служить виховникові й молоді. Цим добром треба заопікуватися. Не лиш виховник обов'язаний доглядати того майна, це мусять робити також вихо-

ванці, але мають це робити не тому, що пильнує їх виховник, але тому, що відчують це як внутрішню потребу.

Власність інтернату не може бути для виховника і для вихованця у ніякому випадку байдужою справою. Серед молоді треба плекати теж замилювання до порядку й чистоти, бо інтернат заступає молоді родинний дім. Вона повинна теж дбати про чистоту й порядок у городі, саді, на гриді й подвір'ї. При веденні інвентаря виховник повинен брати до помочі вихованців. Вони навчаться швидше шанувати устаткування, якщо деякі речі виконують самі. Крім пошанування обладнання інтернату, вихованці повинні дбати теж про свої власні речі і про речі товаришів: одяг, книжки, білизну, щітки, гроші. Все це мусить дбайливо й чисто зберігати, порядно поскладати в місці, призначеному на це.

Поміж вихованцями є всякі одиниці: одні розтрачують і нищать усе, що мають, інші знову зберігають те, що становить їх власність. Виховник повинен впливати додатно на недбалі одиниці. Так само молодь мусить навчитися обходитися з грошима і треба зацепити в неї прикмету розумного ощаджування. Грошей не слід складати задля них самих, а треба вкупі з вихованцями вибрати якусь ціль, для якої варто їх ощаджувати.

Г/ Порушення правильника.

Порушення правильника мусить бути покаране, при чому рід і ступінь кари залежить від роду й ступеня провини та від умов і обставин, серед яких це зроблено. Кара має на меті направити вихованця і змусити його додержуватись порядку та приписів. В інтернатах звичайно є такі кари:
1/ усне нагадування або догана

й о с т о р о г а; 2/д о м а ш н і й а р е ш т; 3/д о г а н а, я к у в п и с у ю т ь д о к н и г и, 4/о б м е г е н н я п р а в; 5/з а г р о з а в и к л ю ч е н н я з і н т е р н а т у; 6/в и к л ю ч е н н я з і н т е р н а т у. Останню кару застосовуємо в яскравих випадках, коли всі інші засоби виявилися безуспішними, а добро закладу вимагає того, щоб усунути нездисципліновану одиницю. Цю кару слід застосовувати в випадках протисуспільної, протиморальної або протирелігійної поведінки, безличних виступів у відношенні до зверхників і товаришів, неправного присвоєння або злобного нищення чужої власності й добра, навичкової брехні, бунту, намови до неслухняності й, нарешті, самовільного виходження нишком з інтернату. Деколи треба усувати також ліниві одиниці, які не роблять жадних поступів у науці. Учні, що їх усунено зі школи, мусять автоматично покинути інтернат.

2. Д и с ц и п л і н а й а в т о р и т е т.

Правильник лиш тоді має практичну й виховну вартість, коли його додержуються і реалізують і коли за всяке порушення його загрожує відповідальність. Точно додержуватися правильника можна лиш завдяки д и с ц и п л і н і. Суспільство великого інтернату не може обійтися без суворої дисципліни, очевидно, не зовнішньої, а скоріш і головно в н у т р і ш н ь о ї, а саме: вироблення почуття порядку, охоти підпорядкувати особисту волю вищим цілям, признання а в т о р и т е т у. Без дисципліни життя в інтернаті не можна собі й подумати. Якщо в закладі немає порядку, якщо не шанують приписів, то повстає замішання. Очевидно примус треба застосовувати лиш як остаточний або переходовий засіб, поки молодь сама не переконається, що конечний лад і послу-

і поки не зрозуміє їх суспільної ролі. Метою "дисципліни" є "самодисципліна", тобто доведення вихованця до добровільного підпорядкування себе приписам, а це останнє впливає в внутрішнього переконання про їх вартість і корисність.

Вихованців треба провадити так, щоб вони внутрішньо почували себе свобідними і з власного переконання підпорядковувалися приписам. Не слід вимагати від вихованців того, що незгідне з їх природою, чого не мають змоги виконати /напр. вимагати від малих дітей, щоб сиділи довгий час зовсім спокійно/. Хто того вимагає, той створює ситуації, яких не буде могли перенести ні він, ні вихованці.

В сім'ї послух спирається на природному авторитеті батька - матері, в інтернаті авторитет виховника має трохи відмінний характер. Виховник є для вихованців чужою людиною, через те й його авторитет до деякої міри накинений приписами. Безперечно, крім цього необхідний і суб'єктивний авторитет, опертий на дружньому відношенні і духовому контакті виховника і вихованців.

Але всього авторитету не можна спирати на суб'єктивних мотивах тому, що інтернат - це виховна інституція, якої успіхи в праці не залежать виключно від особистих здібностей виховника, тим більше, що не кожний має відповідні дані в тому напрямі. Тому без огляду на те, які особисті відносини панують поміж виховником і вихованцями, він мусить вимагати послуху.

Якщо виховник не зуміє вдержати в інтернаті дисципліни, тоді це мука для нього й для молоді. Якщо дисципліна виявляє браки лиш переходно, тоді треба знайти причини того й заборігти тому. Коли це осягнеться в інтернаті, то треба покорувати вихованням так, щоб серед молоді зродилася: с а м о д и с ц и п л і н а і п р я м у в а н н я д о с а

м о в и х о в а н н я. Це будуть речі, які дозволять на не одну "вимовну перемогу".

3. Н а г о р о д а і к а р а.

Один з виховних засобів - це нагорода й кара. Нагородою для малих дітей є звичайно солодощі, книжечки, іграшки тощо, нагорода для старших мусить бути скоріш духовна /вийвити вдосконалення, висказати коротке слово похвали і признання/; мамі вдоволяються матеріальною нагородою, старші більш задоволені, коли нагородимо їх самопочуття, коли виховник визнає їх особовість.

Якщо йде про кару, то дитина мусить знати, за що її кара зустріла. Кара мусить бути пропорціональна та відповідна до роду вини і мусить бути її наслідком.

Хто, напр., вернувся запізно з проходу, той не піде на другий або матиме коротший вихід; хто, напр., несумлінно виконував джур, мусітиме виконувати його ще тиждень і т.ін. Накладаючи кару, треба пам'ятати, щоб вона не витворювала тривалої прірви поміж виховником і вихованцем через те, що вони мусять співжити далі разом. Не слід ніколи карати занадто суворо, бо тоді замикається шлях до помиріння. Дуже обережно треба карати молодь, що підростає. Ніколи не давати їй зауваг при молодших учнях. Кар не може бути багато. У виняткових випадках можна послужитися тілесною карою, але треба це робити дуже зважливо. Краще уникати її взагалі, хіба що йде про переступи з проявом жорстокости.

4. Н а г л я д, п о в ч а н н я, п р и к л а д.

Щоб виховний заклад справно діяв, мусить виховник уміло ви-

конувати нагляд, що є одним з важких виховних засобів. Нагляду не можна виконувати механічно, він не може бути дрібничковий. Коли він надто дрібничковий, тоді вихованці дуже привикають до нього і працюють сумлінно та поводяться добре лиш тоді, коли над ними є нагляд. Таким способом не здобудуть конечної самостійності. Нагляд це не "шпигунство", не "переслідування". Нагляд не може бути ціллю самою в собі, але засобом, що систематично веде до того, щоб у молодій людині виробити почуття відповідальності. Він мусить бути тактовний і делікатний. Перешукування шаф, столів, листування мусить обмежитися до виняткових випадків тому, що нетактовне влаження в чужі таємниці порушує внутрішнє життя молодій людині і може зробити їй багато кривди.

Поруч правильника, дисципліни, нагляду важкий виховний засіб - це **п о в ч а н н я**. Його можна провадити систематично, або час до часу при різних нагодах і випадках. Його завдання - освідомлювати молодь в деяких справах і нахильвати до самовиховання, до активного співдіяння молоді в виховній праці.

Добрим засобом є **і н д и в і д у а л ь н е п о в ч а н н я**. В інтернаті трапляється до того не одна нагода. Наглядач чи виховник знає докладно вихованців, тому що з ними живе: мусить лиш мати на все "відкриті очі" і працювати з правдивим замилуванням. Він знає докладно, що одному вихованцеві вистане лиш слівце, іншому треба зробити докір, ще іншому зробити суворе нагадування. Одного треба захопити, у відношенні до другого треба зберегти байдужість, ще іншого треба здемаскувати і т.п. Одному зробимо привминість, коли поговоримо з ним про його рідні сторони, другому, якщо втягнемо його в розмову, коли він несміливий.

~~Не менш важний~~ виховний засіб - це участь виховника у працях молоді. Це не значить, що виховник має все сам зробити. У такому випадку він не має би виховного впливу, учні не відчували б задоволення з власної праці і нудьгували б.

Співпраця полягає в тому, що виховник уводить молодь до нової праці, що показує їй шлях як треба її виконувати, що допомагає молоді, якщо праця йде поволі і т.п. Така співпраця побуджує молодь до чину тим більше, що в молоді сильно розвинутий гін до наслідування. Цей гін треба відповідно використати у виховній праці. Однак треба пам'ятати, щоб зразок, який молодь наслідує, був без закиду. Через те виховник мусить звертати увагу на кожний свій крок. Якщо хочемо бути прикладом для когось і впливати таким способом на його незорганізоване духове життя, то мусимо самі перевищувати його духово, мусимо самі мати відповідно "зорганізоване внутрішнє життя".

На молодших вихованців впливає теж сильно приклад старших товаришів. Тому в більших закладах бажано поділити молодь на групи залежно від віку, бо, на думку педагогів, старші впливають краще на молодших, якщо ділить їх деяка відстань, ніж коли живуть у безпосередній близькості. Старші завжди являють собою для молодших ідеал, який молоді бажали б досягнути. Це добра спонuka до самовиховання шляхом прикладу і наслідування. Коли зближення занадто велике, тоді цей "ідеал" може втратити вартість і атракційну силу.

Поруч виховника й вихованців на молодь впливають теж інші особи, які або перебувають у закладі постійно /служба/, або відвідують його частіше /купці, ремісники, селяни/. Врешті

впливають на неї теж зверхники вихованців. Вихованець му-
сить відчувати, що поміж виховником і його зверхником панує
гармонія. Якщо вийдуть якись особисті або службові непорозу-
міння, треба їх приховати перед молодде і полагодити поміж
собою.

VII. ПЕРЕГЛЯД ВАЖЛИВИХ ДІЛЯНОК ВИХОВАННЯ В ІНТЕРНАТІ.

Удержання в інтернаті дисципліни, спертої на авторитеті, уможливило виховникові ведення праці в усіх ділянках, які охоплює виховання в інтернаті. З них на перше місце виступає суспільне виховання.

Виховання в інтернаті - це не лиш виховання у збірності, але також з допомогою збірності для збірності. Завдяки життю в збірності виробляється суспільне почуття, суспільний спосіб думання, признається необхідність "усуспільнення", а молода людина привикає до співжиття з іншими. Слід підкреслити, що правдиве співжиття може мати місце лиш тоді, коли додержуємося принципу "Не роби другому, що тобі неміле". Молодий вихованець переконається, що в зорганізованій збірності рівні права й обов'язки має кожний, зауважить, як механізм інтернату справно діє лиш завдяки співпраці всіх чинників, завдяки тому, що одиниці підпорядковуються інтересам цілості. Це в великій мірі причиняється до розвитку суспільного і громадського почуття. Уведенням до суспільного виховання й пізнішого життя в суспільстві є вироблення товариського духа. Це легко досягнути, бо кожна людина має гін до товариського життя. Найдавнішою спільнотою є сім'я. У вихованців інтернату, що живуть поза родиною, суспільний гін шукає заступного заспокоєння, і саме інтернатське життя дає їм до цього багато нагоди. Вихованців поєднують ті самі умови життя, ті самі переживання, та сама доля й недоля, ті самі змагання, спільна праця тощо. Зразу ця спільнота є "зовнішня", згодом поміж окремими вихованцями нав'язується внутрішній контакт. Суспільне почуття виробляється завдяки гурткам шахістів, філітелістів, спортивим і співацьким гурткам, гурткам читальників, завдяки прогулянкам, змаганням і т.п. Спільні духові зацікавлення

сприяють взаємній праці, обмінові думок, в'яжуть і зближують. Таким способом затісняються вузли приязни, яке є по-бажаним явищем на терені інтернату. Слід натомість, протиставитися нездоровій приязні, що часто буває, напр., у дівочих інтернатах.

Суспільне виховання в інтернаті натрапляє інколи на численні перешкоди, які слід поборювати. До неприємних форм інтернатського життя належить поділ вихованців на групки й партії, які взаємно поборюють себе, переслідування окремих вихованців, які йдуть своїми шляхами або мають деякі недоліки й хиби, конфлікти поміж старшими і молодшими. Опанування тих перешкод спільного життя насуває виховникові труднощі. Поборюючи їх, треба звертати увагу на виховні моменти: виявляти хиби молоді і вияснюваннями нахилити її поступати правильно.

Найважче поборювати т.зв. партикулярні приязні, які полягають у тому, що якась групка молоді еднається тісним вузлом приязні і проводить час разом на науці, забаві тощо. Це незгідне з принципом суспільного життя і через те, напр. забави втрачають свою свіжість та безпосередність. Серед таких групок зароджується опозиція проти виховника, яка може деколи прибрати поважні форми.

На суспільне вироблення молоді впливають від'ємно лихі, деструкційні елементи, які вибиваються на перший план або діють скрито. Найкращий тут засіб -вчасно усунути лихі елементи через те, що від швидкого очищення збірноти від таких одиниць залежить її дальший суспільний розвиток. Занедбання тяжко потім направити. Але де зло швидко усунуто, там можна сподіватися гарних вислідів.

При вихованні треба, одначе, звернути увагу не лиш

на суспільну сторінку, але так само і на і н д и в і д у а л ь н и й розвиток вихованців тому, що одним з недоліків інтернатів є те, що вони часто виховують молодь за шаблоном. Часто теж роблять інтернатові заклад, що забагато місця присвячує суспільному вихованню, що постійне підпорядкування себе, послух вбиває індивідуальний розвиток і що продукуються таким способом "шаблонні фабрикати" замість життєвих, активних, самостійних одиниць. Цей заклад у більшості випадків нестійкий. Якщо в інтернаті виховуємо одиницю, яка з внутрішнього переконання признає авторитет релігії і моральних принципів, яка думкою звертається до вищих, гарних, шляхетних і морально-вартісних цілей, яка завдяки виробленій силі волі бореться шкідливі, низькі прояви егоїзму й чуттєвості, яка врешті радо віддає свої сили й свою працю для служби й добра найближчих і великої людської збірності, -- то такий ідеал особовості знайде в рамках інтернатського виховання гарні умови розвитку. Це не буде шаблон. Очевидно, такий ідеал особовості закреслює певні межі моральному свободному розвитку, але не перешкоджає розвитку індивідуальних властивостей, здібностей, нахилів і індивідуальної енергії, спрямовує її лиш до вищих цілей. Порядок і дисципліна в інтернаті це не якась непотрібна запора, вони створюють лиш сильні рами, у яких вихованець має ще багатше поле до особистого розвитку. Однак є характери й натури, які не надартся до інтернатів через надто оригінальну й сильну індивідуальність, напр., замкнені в собі самотники, нервові, поетичні чи артистичні натури. У таких випадках найкраще порадити таким вихованцям, щоб виступили з інтернату.

В індивідуальному вихованні сильний натиск треба покласти на вироблення й формування самостійності. За рема якщо йде про молодь, що дозріває, треба подбати про те, щоб підготувати

її до життя. Іде про те, щоб вихованець умів давати собі раду в житті з різними несподіванками й ситуаціями. Однак не можна посуватися до крайності, через те що молодь часто не вміє зорієнтуватися в ситуації і надто велика самостійність може принести їй шкоду. Багато дати інколи старшим вихованцям якесь самостійне, відповідальне завдання до розв'язки, але таке, щоб не перевищувало їх сил. У тому вони бачитимуть свого роду признання для їх дозрілості, яку вони гаряче бажають osiąгнути. Цей натиск на вироблення самостійності має своє уґрунтування в деякому відокремленні інтернату від життя. Це відокремлення має добрий вплив на молодь, але приховує в собі теж небезпеку, що вона стане несмілива. Чим більше нервів вимагає сьогоднішнє життя в місті, чим більше поширюється деморалізація, непризнавання авторитету й релігії, тим більш побажано, щоб молодь, яка вчиться, могла виховуватися в відповідній атмосфері, де могла б працювати для ідеальних і шляхетних цілей і здобувати силу духа, яка дозволила б їй протиставитися деструктивним впливам. Завдяки відокремленню, замкненню й безтурботності інтернати дають молоді можливість концентрації, скупчення для праці над собою.

В інтернатському вихованні слід поборювати тероризування окремих вихованців, ненависть поміж окремими групами, нехоть до зверхників, яка виступає у різній формі, наприклад як необґрутоване невдоволення з харчів, яке переходить у психозу.

Багато теж привчати старшу молодь до товариських форм і познайомити її з товариським життям.

Велику вагу в інтернаті треба класти на національне виховання молоді, беручи на увагу все

те, що вирабляє в молоді національну свідомість і вчить любити рідний край і свій нарід шляхом пізнання його історії, традиції та включення в сучасне життя, що плекає і розвиває здоровий патріотизм і таким способом виховує молодь на вартісних і активних членів нації. Зокрема пильну увагу треба щодо цього звернути на круглих сиріт, що зарання втратили батьків і не винесли з родинного дому основ національного виховання. Те саме відноситься до дітей, які походять з родин міського пролетаріату, що денационалізується або байдужий під національним оглядом не звертає найменшої уваги на розбуджування національної свідомости дітей.

При провадженні національного виховання інтернат мусить тісно співпрацювати з родиною і школою. Найкраще проводити чинне національне виховання, тобто, крім пізнання молоддю минулої традиції власного народу, зацікавити її всіма проявами сучасного національного життя та дати їй змогу взяти активну участь у ньому, очевидно, в відповідних для неї межах. Найважливіша річ - виплекати в молоді здоровий, розумний патріотизм та виховати вартісного, свідомого своїх завдань члена нації.

Велику увагу треба звернути на релігійне виховання молоді в інтернаті. Очевидно, щоб виховання в тому напрямі мало вартість, мусить сам виховник бути релігійною людиною. Згідність щодо кінцевих питань людського буття затіснює вузли поміж вихованцями і виховником і будує міст довір'я поміж ними. Вихованець, який бачить, що його зверхник стає навколішки перед Господом з такою покорю, що й він, знайде в цьому потвердження для своїх релігійних переконань, а водначас це скріплює також його пошану до авторитету зверхника. Це один з важливих виховних засобів, багато важніший від десятків інших. Він надає життю в інтернаті постійну, одноцілу лінію, основну настанову,

ика має величезну виховну вартість. Релігійне виховання має на меті познайомити молодь з християнським способом підходу до всіх важливіх життєвих питань, які інтересують людину, має привичаїти молодь до виконання релігійних практик і - що найважливіше - має розбудити живе релігійне почуття.

Питанням великої ваги в інтернаті є с е к с у а л ь н е виховання. Небезпека сексуальних/статевих/ зловживань велика: поміж вихованцями окремих інтернатів завжди знайдеться зіпсована одиниця, яка може впливати від'ємно на довкілля. Отже треба пильнувати молодь і дбати, щоб навичка окремих вихованців не перейшла на інших, бо треба мати на увазі, що навичка та дуже заразлива. Слід при тому підкреслити, що статеві зловживання трапляються теж у родині і поміж учнями в школі. Тому не треба думати, що такі зловживання зустрічаються лиш в інтернаті. Тут, щоправда, є більше можливостей їх поширення.

Підчас статевого дозрівання добре ведена дитина йде радо до батьків, щоб сказати їм про свій неспокій і попросити ради. Одначе в більшості випадків молоді люди замикаються в собі підчас розвитку, так що батьки знаходяться у великому клопоті. Не були підготовані на зміни, що наступили в їх дітях. Виховник, що дивиться на справу об'єктивно, що може порівняти багатьох вихованців, що кожного року має діло з потрібними типовими об'явами, має на ці питання готову відповідь. Він радо вислухає питань вихованців, а в окремих випадках він сам може навіть почати розмову на цю тему.

Не слід забувати про те, що сексуальне освідомлення й зіпсуття мають інколи місце перед вступленням вихованця до інтернату. Нераз можна відкрити, що сексуальне освідом-

лення відбулося у найбільш невідповідний спосіб товаришами, ріднею, службовою тощо.

Одним з важких засобів поборювати статеві зловживання є освідомлення молоді з допомогою доброї книжки або поважним лікарем, повчання її, врешті відклик до релігійних і моральних мотивів, до амбіції і людської гідности. Так само треба зробити молодь відпорною на вплив порнографічної, псевдонаукової і т.п. літератури.

Важне місце мусить зайняти в інтернаті гігієнічне виховання, ідучи в тому напрямі за вказівками приписів загальної і, зокрема, шкільної гігієни. На першому плані треба б поставити щоденне миття тіла і бодай раз у тижні купелі. Тому при інтернатах потрібні лазнички й душ. Не меншу увагу треба звернути на гігієну усної порожнини, одягу, кімнати. Замилування до гігієни засвоять собі вихованці, коли дбатимемо про чистоту цілого закладу й усіх його приміщень. Молоді треба забезпечити дбайливу лікарську опіку, для хворих треба мати окрему кімнату й підручну аптечку.

В парі з гігієнічним повинно йти фізичне виховання. Інтернат повинен обов'язково мати просторий спортовий майдан і відповідно обладнану руханкову залю, де вихованці могли б у вільних від занять хвилинах проводити час на руханці, спорті і спортових грах. Взагалі на фізичний рух молоді треба в інтернаті звертати велику увагу. В інтернаті повинен існувати спортивно-гімнастичний гурток з різними секціями, а крім того вся інтернатська молодь обов'язково повинна відбувати ранній про-рух, ходити на прогулянки та вільні хвилини проводити на свіжому повітрі.

У програмі інтернатського виховання не слід забувати про естетичне виховання. Можна його вести з допомогою інтернатсько-

го хору, оркестри, драматичного гуртка, улаштування музично-вокальних імпрез, деклямаційних виступів. Треба дати змогу вихованцям самим виконувати декорації до вистав, улаштувати сцену, прибрати залу чи спортовий майдан на змагання. Крім цього, треба заохочувати інтернатську молодь до участі в загально-шкільних мистецьких гуртках і імпрезах в рамках співпраці інтернату зі школою. Окрему увагу треба звернути на ті одиниці, що мають спеціальний талант у якійсь ділянці мистецтва /малярство, музика/ і дати їм змогу розвинути ці здібності. У кожному інтернаті обов'язково повинна бути окрема імпрезова зала, де могли б відбуватися проби оркестри, хору, драматичного гуртка чи індивідуальні вправи /гра на скрипці, фортеп'яні/ і де можна було б улаштувати виступи інтернатської молоді з нагоди якоїсь інтернатської прочистоти.

Це й були б найважливіші ділянки виховання, які мусять у першу чергу взяти на увагу кожний інтернат, якщо хоче стати справді виховним закладом.

VIII. ЗАКІНЧЕННЯ.

Усе виховання в інтернаті має на меті уформуванати відповідно характер вихованця, виробити його силу волі, уформувати цілу його особовість, гармонійно розвинути всі його фізичні, духово-моральні й інтелектуальні сили та підготувати до майбутнього самостійного життя й праці в суспільстві. Коли це вдасться зробити, тоді досягнемо все, що в інтернаті можна зробити.

x

x

x

ЛІТЕРАТУРА ПРЕДМЕТУ:

- Гайнріх Фойхтінґер: Шуле унд Інтернат - Донаверт
А.Машен: Ді Праксіс дер Анштальтерцігунґ Галле а 3.1927
Др.А.Радльмаєр: Ді Гавсорднунґ ін дер Ерцігунґанштальт -
Донаверт 1927
Дер Католіше Інтернатсфербауд фір Базри
Донаверт 1917
Др.Фрідріх Вінклер: Дас Проблем дер Інтернатсерцігунґ ін
Ферґанґенгайт унд Гегенверт - Донаверт
1925
Др.Фрідріх Вотке /Він/: "Інтернатсерцігунґ" у журналі "Пе-
даґогішер Фірер"
/88 Яр.1938 зш.3. - стр.360 і наст./
Степан Сірополко: Історія освіти на Україні - Львів 1937

Обіжник Міністерства Віроісновідань і Освіти
в дня 15.XI.1927. ч:15 пов.260.
Ст.Копчинські: Гігієна школьна - Варшава 1928.

(10)

1 pyg 80 non

(1986)

196

РЛ

196

Барагура В.
Виховання в інтернаті